

non laboreret unde redderet, jussit eum dominus ejus vendidit, et filios, et omnia que habebat, et reddi.»

Porro legibus prisca creditores vindicasse sibi debitoribus quasi mancipia, adeoque olim in usu et lege fuisse, ut debitores tanquam servi et captivi ac vineti traderentur creditoribus, liquet ex veterum monumentis. Certe apud Hebræos rei hujus non obscura sunt testimonia, *Isaie LVIII, vers. 6*: «Dissolve colligationes impietatis,» solve videlicet obligationes et vincula illa que impii et improbi creditores debitoribus injiciunt ex pignori et fœnore contracta.

De Græcis idem testatur Plutarchus *Comment. De vitando are alieno*, ubi eleganti similitudine de creditoribus et exactoribus sic loquitur: «Sicut Darius Athenas misit Datin et Artaphernem, catenas et vincula manibus gestantes ad vincendum captivos, ita hi syngrapharum et tabularum tanquam compedum plena vasa Græciæ importantes, circum urbes ambulant.»

De Romanis docet Livius, lib. II et VIII: «Qui, ante nexi fuerant creditoribus tradebantur, et necabantur alii;» apud Romanos enim nexus aut nexum erat obligationis genus, «cum corpus debitoris ut pignus capi poterat obligationis jure etiam conditione,» ut explicat Budæus: nam debitor oppignoratus tradebatur creditori nexus. De quo ac de immanitate feneratorum videndus Livius loco citato; Varro, lib. VI *De Lingua Lat.*; Cicero, in *Topica*, de abalienatione, mancipio et nexu dissorens; Budæus in *Pandect.* in tit. *De in diem addit.*; Quintilianus, lib. VII, cap. IV et cap. VIII; Gellius, lib. XX, cap. I; Macrobius, lib. I, cap. XVI; Cælius, lib. XII, cap. XX et XXI. Sed Solon, ut Diodorus, Plutarchus et Laertius scribunt, illam legem Athenis abrogavit. «Solutio, ait Diodorus (de Ægyptiorum legibus loquens), ex hominis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addici creditori.»

1. rone
bauer.

Addit Christus, *Matth. XV. 1*, creditori jus fuisse in corpus debitoris, ut illud torqueret: «Iratius, ait, dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoad usque redderet universum debitum.» Quod sane videtur olere immanissimam illam creditorum inhumanitatem, qua ad creditorum libidinem post vincula et catenas debitorum membra dilaniabantur, quam refert Aulus Gellius, lib. XX, cap. I, ex leg. 12 Tabularum, cuius iste est verborum tenor: «*Mris confessi, rebusque jure judicatis triginta dies jussi sunt, post deinde manus ixeclio esto, in jus ducto, securum ducto, vindito, aut nervo aut compediibus quindecim pondo, aut, si volet, maiore vinculo.*» Deinde vero docet, si plures essent creditores, eos habuisse jus sociæ corpus debitoris. «Tertius, inquit, nudandis partibus secano, si plus minusve seceverunt, sine fraude esto.» Addit deinde ex suo Gellius: «Nihil prolecto immanius, nihil immitius, nisi (ut reipsa apparet) eo consilio tanta immanitas poenæ

nuntiata est, ne ad eam unquam perveniret,» et Plutarchus, *Commentario jam citato*: «Nos dum contentos esse nostris rebus pudet, danis pignoribus contractibusque subeundis in servitute nosmet damus.» De carnificina autem et laeniæ illa paulo inferius: «Hi miseris debitoribus de foro locum flagitiosorum penis destinatum redegerunt, vulturum instar eos edentes et laniantes, et

Alius inserio tandem viscera rostra.

Ita noster Pineda in *Job. XXII, 6*.

Quocirca Persæ, teste Herodoto, dicitabant duo esse peccata inter homines turpia, quorum primum est debitorem esse (hoc enim fere vel ex ignavia, vel ex gula et luxu nascitur), alterum mentiri, quod ex priori consequitur. Anonymus apud Suidam miserimos ait esse homines, qui modo rubros, modo pallidos habent dentes, quod dicto notabat eos qui mutuo acceperunt ab aliis: hi enim, dum mutuum repetunt, erubescunt; dum vero creditorem viderint, pallescent ne cogantur ad solvendum.

Præclarus S. Basilus, apud Antonium in *Melissa*, part. II, cap. XXVIII: «Qui se fœnoribus, ait, subjectum reddit, quorum possessionem non tenet, voluntariam perpetuamque servit servitorem. Rem miserabilis spectavi, liberis homines, quorum patrimonium essent obstrata, qui traherentur ut venirent; non noctes debitori quietem adferunt, non dies est jucunda, non sol delectans, sed per omnem vitam in tristitia versatur: dies odit, qui ad præscriptum tempus properant; menses formidat, quasi usurarum genitores; si dormierit, in somnis videt feneratorum capiti imminentem, infaustum somnium; sin vigilat, cogitatio et sollicitudo de usuris est.» Si hæc vera sint in debito et debitore poenæ, multo veriora sunt in debito anime, puta in peccato et peccatore, qui semper pavidus timet mortem, iudicium, demones, gehennam, que cum expectat, ut solvat novissimam quadrantem, *Matth. cap. v, 26*.

8. QUI SEMINAT INIQUITATEM, METET MALA, ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMABITUR. — Pro *iniquitatem* hebraice est *מַרְדָּת*, que vox est generalis significans omne pravum, quod contra leges vel æquitate et honestatem committitur. Proprie tamen notat injustitiam et injuriam que alteri inferitur. De injuria enim hic agi patet ex eo quod subdit: «Et virga iræ suæ consumetur;» quem enim injurius percussit, hunc percussus repercutit.

Pro *metet mala* hebraice est *מֵעֵץ אֵשׁ*, id est iniquitatem, vel dolorem: *aven* enim significat malum tum culpæ, tum poenæ culpam consequentis. Unde Vatablus vertit, *catamulatem*; Septuaginta, *qui seminat mala, metet mala*; Theodotus, *qui seminat injustitiam, metet iniquitatem*; Aquila, *damnum*; Symmachus, *qui seminat i-*

Nonnulli hanc gnomen attemunt præcedenti, et juxta versionem Septuaginta attemunt potest, at non juxta Vulgatam: juxta eam enim hæc duæ sententiae plane videntur disparatæ. Juxta eam ergo sensus est, q. d. Qui seminat culpam, metet poenam, imo non raro novam culpam cum nova poena. Vis et energia est in *וְ* *seminat*. *Primo* enim, sicut semen habet vim producendi granum sibi simile, sic culpa vim habet producendi tam poenam, quam culpam sibi similem. Ita injuria parit injuriam, rixæ erit rixam, cades provocat eandem, convictum elicit convictum, ut qui injuriam et injurius est alteri, vicissim ab eo similem injuriam, puta verber vel verbum asperum, vel utroque a se elicita recipiat. *Secundo*, sicut unum granum satum, sic pariter una culpa multiplicem parit culpam et poenam: mala enim semina fœundiora sunt bonis. Si ergo semen virtutis unius parit multas virtutes et præmia gloriæ, multo magis semen peccati parit multa scelera et supplicia. *Tertio*, semen quodque suum profert granum, ut triticeum, hordei hordeum; sic quoque culpa proprias parit culpas et poenas: nam superbia parit iram, invidiam, rixam, cades, etc.; gula vero parit comessationes, ebrietates, eræulas, asotias, libidines, lites, etc., insuper poenam fastidii, vomitus, insomniæ, catarrhi, febris, dysentericæ, vertiginis, et mille morborum, que gulam consequi solent. Similiter alias poenas parit avaritia, alias aecidia, alias invidia, etc. *Quarto*, sicut eadem terra, que semen recipit, recipit ad messem; et sicut agricola, qui semit, idem et metit: sic pariter peccator, qui semit iniquitatem, idem et metit iniquitatem ejusque poenam multiplicem; nam noxa caput sequitur, sicut carnis sequitur reum, ut eum torqueat et plectat. Hæc est quæd ait Job cap. IV, 8: «Qui seminat dolorem, et metunt eos.» Et Paulus, *Galat. VI, 8*: «Qui seminaverit homo, hæc et metet.» Et Christus, *Matth. VII, 2*: «In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.»

ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMABITUR. — Alii legunt, *consummabitur*, hæc est *consumetur*. «Virga ira,» primo, est ipsa ira, qua iratus quasi virga usatur, et verberat alios vel verbis asperis, vel etiam inflictiis plaudis et verberibus: ob hanc enim justo Dei iudicio simili aliorum ira et sævitia plectetur, qua alios vexavit et oppressit; ira enim virgæ comparatur, ait Aben-Ezra, juxta illud *Isaie X, 5*: «Virga furoris mei.» Sensus ergo est, q. d. Ira ejus, sævitia et injustitia vertetur et in virgam, qua puniatur et perdatur.

Secundo, «virga ira» est potestas (hujus enim insigne est virga et sceptrum, ut habent Hebræi) cui juncta est superbia et ira: hæc enim vehementer premit, imo opprimit, juxta illud Seneca in *Proverbiis*: «Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.» Verum tales similem aliorum potestatem ira exautam experientur et sentient, vel in presenti vita, vel in futura.

Tertio, apposite ad semen et messem, de qua præcessit sermo, *virga* hic accipi potest trituratoris, flagellum scilicet quo e segete grana exculantur, q. d. Iniquus qui e bonis aliorumque segetem et bona flagellavit, et trituravit, inse pariter segesque et bona ipsius ab aliis flagellabitur et triturabitur, ut in quo peccavit, in eodem et puniatur, juxta legem talionis. Sic ergo virga sive flagellum, qua exentiendæ erant ejus fruges, non fruges que nulle sunt, sed ipsummet ejusque lilia et spinas, id est scelera et criminosa, diverberabunt et excutient; virga, inquam, et flagellum quo flagellabitur, vel a Deo, vel a Judæe, vel ab alio quomodolibet.

Pro *consumetur Vatablus* et Paganus vertunt, *deficiet*, q. d. Deus secundum opera retribuens unicuique, et privabit facientes iniquitatem omni auctoritate, qua utuntur cum sævitia erga subditos; ita R. Levi et Aben-Ezra. Alii vertunt *consumet*, scilicet eum, q. d. Ipsa virga irati consumet iratum, sive peccantem in ira. Unde Septuaginta vertunt, *plagam operum suorum virus consummabit*, vel *operum suorum virus vulnusque ad finem sentiet*, ut vertit Auctor *Catena Græcorum*. Sicut enim plaga plus efficit virulentum, sic ira et sævitia parit dolorem et noxam auctori (1).

Mystice Beda: «Qui seminat, ait, iniquitatem, metet mala,» id est, «qui verbo aut exemplo suam in alios iniquitatem spargit, messis loco vindictam recipiet.» Porro quæd sequitur: «Et virga iræ suæ consumetur,» recte adaptes Doctoribus et Superioribus, qui subditos peccantes rigide castigant, cum ipsi graviora peccent; aut itis qui æqua et proba docent, cum ipsi sint iniqui et improbi. Hi enim verbis suis damnant se ipsos: censuram enim, qua alios ferunt, ferunt in se ipsos; quare castigatioe qua alios castigant, ipsi castigandi sunt, juxta illud Apostoli, *Rom. II, 21*: «Qui ergo alium doces, te ipsum non doces qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non morechandum, mecharis,» etc.

9. QUI PRONUS EST AD MISERICORDIAM, BENEDICETUR: DE PANIBUS ENIM SUIS DEDIT PAUPERI. — Pro *qui pronus est ad misericordiam*, hebraice est *כַּוֵּן לַחַן* *Job. vii*, id est *bonus oculus*, vel *potius bonus oculo*; Chaldeus, *qui bonum oculum habet*. «Bonus oculus,» ait Vatablus, est homo liberalis, benignus et candidus. «Bonus oculus» est, qui placido et benigno oculo respiciet pauperes, eo quod pronus sit ad misericordiam, tum pronitate nature, tum pronitate virtutis, puta pronus tum ex compositione naturali, tum potius ex assuetudine charitatis, ait Lyrannus. «Hic benedictio», id est fortunabitur a Deo, omnique benedictionis temporali et celesti, humana et divina,

(1) Geminus, et *virga iræ ejus*. Dei scilicet, qua sotes castigat, parata est. Ewaldus, et *virga iræ ejus*, i. e. divina ejus poenæ, parata est. Maurer, et *virga iræ ejus*, que insolentia ejus castigabitur, parata est: quod præ-

presenti et aeterna cumulabitur. Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. 12 in *epist. ad Hebr.*: « Eleemosyna ac misericordia est tanquam quaedam aurea et vivens columba, placidum habens aspectum et mitem oculum: nihil est illo oculo melius; itaque misericordiam oculi obvennerunt columbini, placidi, benevoli, et ipsa mititate quodam modo mitiores. »

Posset quoque *beneficetur* accipi pro laudabitur, q. d. Laudabunt et benedicent eum homines, imo Deus et Angeli; sic enim huc alludens videtur explicare *Eccli.* cap. XXI, 28, dum ait: « Splendidum in panibus benedicent labia multorum. »

Sensus est ergo, q. d. Qui benignum habet cor, neque benignum oculum, quo benigne respiciat egenos, esto ipse sit pauper, ut his large benefacere nequeat: tamen benedicetur a Deo, quia liberali corde de pane sibi etiam necessario dedit pauperi, imo panem dimidiavit, dimidium pauperi tribuens, reliquum sibi servans: Deus enim magis respicit dantis promptitudinem benignam mentem et oculum, quam doni magnitudinem, juxta illud Christi, *Luc.* XXI, 3: « Vere dico vobis, quia vidua haec pauper plus quam omnes misit; nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: haec autem ex eo quod deest illi, omnem vitulum suum quem habuit, misit. » Hinc Septuaginta verunt, *hilarem datorem beneficentia aut dignitatis*.

Ratio a priori est, quod donum magis aestimetur ex affectu dantis, quam ex doni praesentia: qui enim rem parvam dat ingenti animi affectu et benevolentia, gravior est, et plus dare censetur, quam is qui rem magnam dat parvo animi affectu. Jam affectus animi, praesertim amor et benevolentia aequae ac odium et indignatio, maxime pellucet emicetque in oculis, quasi in cordis fenestris. Hinc invidi et maligni, uti fascinatores, fascinum et virus gestant in oculis, illisque illud vibrant in astutes, praesertim pueros, quo fit ut pueri cibum fastidiant, et tabe conficiantur: ex adverso benigni et benefici, benigno corde, oculo et manu intuentes egenos, eisque beneficientes pro facultate sua, licet exigua, ipsis vitam et salutem conferunt. Salomonem secutus Ben-Sira, *alphabeto 4*, littera *iud*: « Manum tuam, ait, a beneficentia ne abstrahas. »

Quaeres quantum, quibus, quoties et quomodo beneficendum sit? Respondeo, dandum esse quantum vires permittunt, ut potius supra vires largiendum quam infra. At imprimis habenda est ratio eorum quibus damus: nam, si parvo egent, parum detur; si multo, multum. Jam vero dandum est, quoties indigent pauperes. Unde dicebat Aquila, praepceptor Aquilae Pontici, inopem qui mane nostram beneficentiam esset expertus, si ve-pere redeat, non esse dimittendum vacuum. Sed quomodo, inquires, dabimus? Hic tria observanda esse movent Hebraei: *primo*, ut

eleemosyna detur clam et in occulto, non palam et in aperto aut publico; *secundo*, ut detur vultu hilari: nam hilarem datorem amat Deus, juxta dictum Apostoli; *tertio*, ut, cum damus, verbis blandis alloquamur: nam dono gratiam conciliat oratio, quae saepenumero plus valet ac potest, quam ipsum donum. Huc facit gnome Arabum, *Cent.* I, num. 80: « Liberalis vicinus est Dei, vicinus hominis, vicinus paradisi, remotus ab igne inferni. » q. d. Beneficus et liberalis felix est in hac vita et futura, in terra et in caelo. Praeclare Nazianzenus, orat. *De Cura pauperum*: « Deus esto, ait, calamitosus Dei misericordiam imitando; nihil enim beneficentia divinius in hominem cadit. » Et rursum: « Pulcherrime hoc et benignissime Deus facit, quod non ex pretio rei daret, sed offerentis facultate et animo donum aestimat. Benignus esse ne differas, sed nunc esto; nec ideo quia pretii te summa destituit, totam relinquit liberalitatem, sed partem reipsa praestes, partem animi promptitudine, aut proposito in posterum (utrumque enim significat graecum *επιθυμία*). Magnum calamitoso remedium est misericordia ex animo collata, et genuina condoleantia nullo leviorum reddit calamitatem. »

Huc facit apologus ursi, agni et columbae, nervosis similitudinibus armatus, quem recenset Cyrillus, *Apolog. moralium*, lib. I, cap. XXI, cuius titulus: *Magis semper partem misericordiam tenens*: « Ursi catulum, ait, in captum agniculum servientem desuper columba prospiciens, dixit: Ut quid in miserum sevis? Cui ille: Si generationem complexionemque et morem meum attenderes, tu tibi responderes: Nimirum ursi filius sum, ursum me fore physiocomia ostendit, atque ideo nunc ursi morem imitor. Tunc illa subjunxit: Linque corruptam generationem, vince servam complexionem, depone ferium morem; nam Deus elemens creavit te, natura pia nutrit te, plana terra sustentat te. Dulci sanguine vivis, amica membrorum compagine subsistis, et humorum tuorum pacis federe solidaris. Revera, totus ordo naturae ad pietatem te trahit. Coelestia enim ac terrestria omnia tantum tibi bonitatis indulgent, ut vivas. Quippe non emis corporis vivificam motum, nec oculi lumen, nec aeris flatum, nec telluris granum, nec exuberantis aquae profluvium, quibus vivis. Unde, quæso, tibi haec omnia, nisi ex sola naturae clementia? Igitur derelinque furorem, mitiga rabiem, desine sevirere, et te ad imitandum communem pietatem converte. Ad haec ille parum emollitus respondit: Profecto quæ sapienter hortaris haec agerem, si domantem omnia mala rationem haberem. Mo i-ha: Bene, inquit, dixisti. Quoniam omnis crudelis asperitas ex feritate bestialis mensis exsurgit. Exasperatum enim mare tenebris offunditur, et aurum politura complanatum rutilantius micat. Sic lux sapientiae benignitatis est socia, et pietatis semper amica, sed in mente perturbata suscita-

tur ira turbida, insipientia obscura, crudelitas aspera. » Unde hanc conclusionem practiceam educit, et velut epimythium assignat: « Sapiens ergo ratione mala omnia vincens, passus offensam, magnanimitatis potentia spernit iram, beneficentia liberalitatis injuriam et crudelitatem remittit, nec amplius aliud quam beneficentiam sui cordis meminit. Sic illata mala constantia frangit, patientia vincit, et ex toto corde triumphatorem misericordia ostendit. Novit enim nocentem fore iracundiæ jam subiectum, et ideo devicto victor compatitur, et per suam pietatis antidotum infirmitatis alterius curat malum. Ita igitur sapientis invicta pax est, et vindicta, clementia. In bonis enim summa ejus victoria; et in malis, virtus inviolata. Qui vero flammis ira cito accenditur, fetet ignem ut sulphur. Sed cum opportune prudens irascitur, splendet ut aurum politum. Iracundus ergo est sulphur fetidum, et illius sapiens est aurum digestum. Quibus dictis abiit. »

Porro hæc sententia est illustris: hæc de causa eam Septuaginta quasi paraphrasticè per trinam dilatant et explicant; *prima* est: « Virum hilarem datorem diligat Deus. » Et *Roman.* XII, 8: « Qui miseretur in hilaritate, » ubi plura de eadem annotavi. Praeclare S. Augustinus in *Psal.* XLII, sub finem: « Si frateris, ait, ex animo esurienti panem tuum, quia plerumque fit a tristibus et murmurantibus, ut careant tedio interpellantis, non ut reficiant viscera indigentis. Hilarem autem datorem diligat Deus: si panem dederis tristes, et panem et meritum perdidisti. » Expende *non ut reficiant viscera indigentis*, q. d. Qui moestus vel indignans dat eleemosynam, reficit corpus pauperis, at sua molestia vel indignatione cruciat et vulnerat ejus animum et viscera; qui vero eam hilariter impertit, tam animum et viscera, quam os et corpus egeni pascit et recreat. « Ergo ex animo fac, ut ille qui intus videt, adhuc te loquente, dicat: Ecce adsum. » Et mox: « Vis orationem tuam volare ad Deum? fac illi duas alas, jejunium et eleemosynam. » Porro quod addunt Septuaginta, *vanitatem operum ejus consumnavit*, antithesis est ejus quod vers. precedenti de iniquo dixere: *is seminat mala, metet et mala; plagam autem operum suorum consumnavit*, q. d. Qui seminat mala, plagam penamque plenam et consummatam malorum quæ sevit, reportabit; qui vero seminat bona, ac praesertim eleemosynas in pauperes hilariter disperdit, hic sua hilaritate supplebit, perficiet et consummabit quicquid in ejus operibus et moribus vacuum, id est vacuum est et inane. Eleemosyna enim implet ea quæ actionibus ceteris desunt aut

deficiunt, ac praesertim hilaris promptusque animus dandi, supplet ea quæ donationi ob pauperum tantum allamæ causam desunt. Deus enim aestimat non tam donum quam donantis affectum; sicut ergo si aquam e vase effundas, in vas vacuum subintrat, ejusque vacantem replet succedens aer: sic si eleemosynam parvam des, bursarum mentemque videris evacuare, atque vacuum, id est exilem et nullius momenti, rem efficere, sed vacuum illud supplet et replet hilaritas et promptitudo plura dandi, si facultas suppeteret. Quocirca Salomonem secutus Siraides, *Eccli.* XXXV, 44: « In omni dato, ait, hilarem fac, » graece *δίζαρον*, id est hilarifica, « vultum tuum. »

Secunda est: « Qui miseretur pauperis, ipse vicissim enutritur, ut qui egeno de panibus suis impertitus sit. » Qui enim miseretur, meretur misericordiam; et qui pascit alios, meretur pasci, juxta illud Christi, *Matthaei* V: « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Et Apostolus, *II Cor.* IX: « Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. » Vide sequentia et quæ ibidem annotavi.

Mystice Auctor *Catenæ Graecorum*: « Doctores, ait, qui pauperes spiritu doctrina sua pascent, seposos vel maxime alunt, juxta illud: In diebus famis suis ipsi panibus (hoc est sua ipsorum doctrina, per quam nimirum ipsi quoque sustentantur) saturabuntur. » Exemplum hujus sententiae et benedictionis eleemosynæ sunt in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*, qui quo plura dabat pauperibus, eo plura recipiebat, uti fusius alibi recensui; in *Vita S. Lydwini*, quæ sua liberalitate meruit obtinere bursam Christi, ex qua quantumcumque erogaret, semper superaret, quod ulterius erogaret; in *Vita S. Catharinae Senensis*, et aliorum plurimum.

Memorable est quod de S. Liberali, nobili Alfine et Tarvisi protectore legitimus, eum in agros et pauperes mire fuisse liberalem, ideoque multos a variis morbis curasse, adeoque una die 120 personis sanitatem divina virtute impertivisse. Cum vero hiemis tempore ad ecclesiam cathedralis pergeret, paupere nudo et frigore trementi obvius, sibi vestem detractam tradidit, qui illi sequenti nocte apparens Christum se esse dixit, et vestem restituit, quam ille induens, a periculis non semel servatus est. Nam, cum Ariani prevalerent, S. Heliodorus eum suis discipulis ut sollarium locum inveniret, in quo Deo deserviret, navim conscendisset, sevaeque orla esse tempestas, illam Liberalis extremo vestis illius demisso in mare illico sedavit: ita ex monumentis Ecclesiae Tarvisinae narrat Philippus Ferrarius in *Catalogo Sanctorum Italiae*, ad diem 27 Aprilis.

Tertia est: « Victoriam et honorem acquirit munera dans, et animam quidem auferit possidentium, vel acceptantium; » vel, ut *Vulgata legit, accipientium*. Hæc gnome non est in Hebraeo, sed ex Septuaginta transcripta. *Pro auferi graeco est*

ἀεικέλιον, quod Auctor *Catena Graecorum* verit, *everitit*, accipitque de donis quae dantur principi vel iudici ad evertendam iustitiam.

Verum alii referunt ad eleemosynam et misericordiam, de qua hoc versu omnis est sermo, ut sensus sit, *g. d.* Beneficus et liberalis, qui dat eleemosynas vel munera, vincit sibi quae devincit et subjugat animos accipientium: quare ab eis impetrat omne quod vult, ab eis quae honoratur ut munificus, imo ut curator et pater, ut honoratus fuit Joseph ab Aegyptiis, dans eis frumenta et alimenta, ideoque vocatus « Salvator mundi, » *Genes. xlii, 43.* Vere Comicus: « Magnae animi aurum, magnae animi manus. »

Mystice Auctor *Catena Graecorum*: Munera, inquit, sunt virtutes per quas homo animam suam demonibus, qui illam possidebant, eripit, imo animam Dei, Angelorum et hominum sibi conciliat, itaque quasi auferat et suffuratur, sed pio fortiter benevolentiae furto.

Possit *secundo*, haec gnome accipi, ut sit argumentum a simili, puta a iudice et principe, cui dantur munera, *g. d.* Sicut qui munera dat iudici, victoriam in ille obtinet; et qui ea dat principi, ab eo ad honores evincit, eo quod dans munera accipientis animum per ea sibi obstringat: sic pariter victoriam et honorem omniaque bonum, qui dei et gloriam aeternam a Deo consequitur, qui Deum amore dat dona pauperibus; hisce enim Dei animum, id est gratiam et benevolentiam demeretur sibi quae conciliat.

Eleemosyna vincit avaritiam.

Moraliter, nota hic quanta vis sit eleemosynae et beneficentiae, utpote, quae ardua quaeque vincit, et de omnibus reportat victoriam. *Primo* enim vincit eos quibus benefacit, esto inimici sint et infens; eorum enim cor emollit, allicit et in beneficentiam reflectit; quis enim amantem se non redamat? quis benefactori suo malefaciat? Hoc est potens et nobile victoriae genus, de quo Apostolus *Rom. xii, 20*: « Si esurierit, alt, inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbonem ignis congeres super caput ejus; non vincit a malo, sed vincit in bono malum. »

Vincit avaritiam.

Secundo, eleemosyna vincit avaritiam et cupiditatem ceteraque vitia; nam, ut ait Apostolus, *I Thimoth. vi, 10*: « Radix omnium malorum est cupiditas. » Ratio est, quia contraria contrariis vincuntur: sicut ergo ignis exstinguitur aqua, sic cupiditas restinguitur eleemosyna et liberalitate.

Tertio, eleemosyna vincit delictaque peccatum, non tantum praesens et futurum, sed et praeteritum, juxta illud Danielis, cap. iv, ad Nabuchodonosorem: « Peccata tua eleemosynis redime. » *Et Eccli. iii, 33*: « Ignem ardentem exstinguit aqua, et (sic) eleemosyna resistit peccatis; et Deus prospector est ejus qui reddidit gratiam. » Ratio est, quia eleemosyna facta ex amore Dei et proximi est actus charitatis; charitas autem abolet omne peccatum.

Quarto, eleemosyna expugnat caelum avaris clausum; ob eleemosynam enim datam Christus iudex eleemosynarios adjudicabit caelo, immisericordes inferno.

Quinto, eleemosynarius vincit aurum omnesque opes mundi, quae mortalibus dominantur: ipse ergo quasi auri mundique dominus illud regit, dispensat, erogat.

Sexto, beneficentia vincit demones, eosque fugat et expellit. Ratio est, quod demones ob iram et invidiam, qua flagrant in Deum et homines, sint plane maligni et malefici; maleficium autem vincitur a beneficio, et maleficus a benefico; sicut ergo amor vincit odium, et amans odientem: sic eleemosynarius vincit demones; similis enim est Angelo, qui totus est beneficus; Angeli autem vincunt fugantque demones. Hinc facti illud *Psal. xi, 2*: « Beatus vir qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conservet eum, et vivificet eum, et non tradat eum in animam inimicorum ejus, » id est « demonum, » ait ibidem S. Chrysostomus: « Sicut enim oleum efficit ut athlete elaborant e manibus adversariorum, ita etiam eleemosyna facit ut qui ea utuntur, declinent ac fugiant demones. » Idem S. Chrysostomus, in cap. vi *ad Ephesios*: « Non est, ait, nobis collectatio adversus carnes et sanguinem, sed adversus mundi principes et potestates tenebrarum harum; ideo adversus tenebras lucis arma suscipere jubet Paulus: Abjicimus opera tenebrarum, et induamus arma lucis. Hanc ergo lucem, non delectat, continua olei instillatio nutrit, misericordiam adhibemus; hinc enim nos contra validissimos hostes omni armorum genere instruit. »

Septimo, eleemosyna vincit Deum; unde ipsa specie reginae apparens S. Joanni Eleemosynario asseruit se Deo esse familiarissimam, et ab eo omnia ad libitum impetrare. Quocirca poeta:

Munera, crede mihi, placent hominesque deoque.

Similem victoriam eamque multiplicem Salomon assignavit obedientiae et obedienti, cap. xxi, 28. Si beneficentia vincit Deum, vincit et naturam (cujus auctor et rector est Deus), omniaque naturae commoda et incommoda, ut paupertatem, famem, sitim, opulentiam, delicias, gulam, etc. Unde S. Chrysostomus, hom. 49 in *II ad Cor.*, in morali, celebrans viduam, quae parum farinae sibi et filiis ad vitam necessarias dedit Eliae, asserit illam vicisse *primo*, naturam, quia filiis non pepercit; *secundo*, famem, quia cibo se privavit, ut eum daret Eliae; *tertio*, mortem, quia ejus periculo per invidiam se exposuit; *quarto*, Abrahamum, quia sibi necessaria dedit: « Quid enim, ait, illa foris fuit muliere? nonne contra naturae tyrannidem, et contra famis violentiam, et contra mortis minas generose stetit, et omnium fortissima? Sed audi quomodo Christus illam praedicat: Multae enim, inquit, erant viduae in diebus Eliae, et ad

multas missus est propheta quam ad illam. Dicam aliquid magnum et admirabile. Ista pater nostro Abraham plus in hospitalitatem impendit; non enim ad armentum ecurrit sicut ille; sed pagillo illo farinae praecurrit omnes in hospitalitate celebres: nam ille quidem vincebat, quod ad hoc seipsum exhibebat; ista vero neque pueris speret propter hospitem, etiam nondum futura expectans. »

Hincoster Martinus de Roa, lib. I *Singul.* cap. ix, sic exponit: « Qui pronus est in misericordiam, benedictus, » id est bonus, imo optimus, hoc est divinus, imo Deus quidam terrestri, vocabitur. Nam bonitatis (Deus autem est ipsa bonitas) maxime proprium est benefacere. Nihil vidit melius Cicero, lib. II *De Natura Deorum*: « Sed ipse Jupiter, ait, id est Juvans pater, etc., a majoribus nostris optimus maximus dicitur; et quidem ante optimus quam maximus, quia majus est certaque gratis prodesse omnibus, quam magnas opes habere. » Hinc Varroni *dives* dictus est, quasi *divus*, quod perinde ac Deus circumfluat maximis copiis, et alienam inopiam ac miseriam, nihil ipse interea incommoat accipiens, levare tamen vult, quam possit. Nomen autem Dei nomen est liberalitatis et magnificentiae; Jupiter a juvando dicitur, Deus a dando. Hinc olim Maccenates, patrem ac principem liberalitate in clientes ac suos, nomen sibi invenerunt *divinum*.

10. EJICE DERISOREM, ET EXHIBE EUM EO JURGIUM (Symmachus et Theodotus, *rixa*), CESSABUNTQUE CAUSAE ET CONTUMELIAE. — Septuaginta, *ejice pestilentem et consessu, et exhibet simul cum illo jurgium; nam cum sederit in consessu, omnes inhonorat*, Graeca, ἀνυλά, id est dehonestat, inhonorat, ignominia afficit, nihil aestimat, contemnit; Syrus, *cessabit lis et opprobrium, ne, si solent in consessu, omnes probris afficiat*; Chaldaeus, *ejice derisorem, et expelle contentiosum, et cessabit jurgium et ignominia*.

Pro *derisorem* hebraice est *רשע*, quae vox significat hominem noxium et pestilentem, qui alios irridet, subsannat, divexat, pacem turbat, lites et pugnas concitat, qualis est susurro, destructor, conviciator, irrisor, turbulentus et seditiosus; talis enim est *causa* et fomes continuus jurgiorum et rixarum: alios enim probris et sanis impetit, ac seminat dissidia et lites. Ait ergo: « Ejice derisorem, » id est susurronem et turbatorem, « et exhibet eum eo jurgium, cessabuntque causa, » id est lites et contumeliae. Ait *derisorem* in singulari, non *derisores* in plurali, quia unus inquietus et turbulentus sufficit ut totum caelum, totam urbem et rempublicam turbet, vexet, affligat, sicut modicum fermentum totam farinae massam inficit et fermentat. Qua similitudine probat Apostolus, *I Cor. cap. v, 6*, incestuosum scandalosum ejiciendum esse ab Ecclesia. Ejice ergo derisorem vel e vita, ne vivens alios turbet, ita alicui; vel simpliciter, ejice e caetu, ex urbe et republica,

ut cum eo velit suscitatore et face succedente exeant pariter jurgia, lites et contumeliae. Sicut enim in cithara, lyra, testudine, organo, harmonica consistit in consona et congrua singularum fidium vel fistularum inter se conformatione, ita ut, si una dissonet, totam harmoniam turbet et perdat; quare citharodes, lyrae vel organista, qui *avus* habet aures, statim advertens quae fides ve fistula dissonet (esto caeteri artis imperiti, ubi sit vitium non advertant, sed illud toti citharae vel choro tribuant), illam caeteris conformat, vel, si contempnari nequeat, ejicit, aliamque ejus loco consonam substituit, itaque redit consona prior melodia: sic pariter vita et pax communis conflatur et consistit ex singulorum civium pace et concordia; quod si quis inquietus illi se attemperare nolit, magistratus vel principis est eum notare et ejicere; eo enim ejecto, redit communis pax et concordia, et cum ea salus. Unde Concilium Toletanum II, et habetur *3, Quaes. IV, cap. ult.*, in fine, sancit ut clamosi et contentiosi e concilio et caetu Episcoporum ejiciantur: « Ne contentiosi vocibus, ait, sensus audientium conturbent, aut iudicii vigorem tumultu pervertant. Quicumque ergo in conventu concilii tumultu, aut contumeliis, vel risibus concilium perturbaverit, juxta divinae legis edictum quo praecipitur: Ejice derisorem, et exhibet eum eo jurgium, cum omni dedecore confessionis abstractus, a communis coetu secedat, et trium dierum excommunicationis sententiam ferat. »

Tales praeter ceteris sunt heretici, qui omnia humana et divina rident et in locum vertunt, ideoque turbant fideles Catholicos. Unde Beda sic explicat: « Ejice hereticum, quem corrigere non potes, de Ecclesia, et cum illi libertatem predicandi abstuleris, Catholicae pacis auxilium praestabis. » Haec de causa Ecclesiae hereticos, velut turbatores, seditiosos et seductores excommunicat et ab Ecclesia ejicit, ut fidelium pacem, fidei integritatem et salutem tueatur.

Monet ergo haec gnome patresfamilias, ut e domo; praesules, ut ab Ecclesia; principes, ut e civitate et Republica, expellant homines turbulentos et pestilentes. Hi enim pacem turbant, omnes vexant, lites serunt, vires inficiunt; quare ut pestes contagiosae a patre, praesule, vel principe, studiose indagandi, ac rigide eliminandi et expellendi sunt, ut caeterorum quieti et saluti consulat.

Et Auctor *Catena Graecorum* partim literaliter, partim tropologicè: Ejice, inquit, e doctrinae caedra hominem pravis opinionibus pravisque actionibus imbutum. Ejice illum e anime tuae regno pestilentem diabolum, neque solum illum inde expelle, sed odio quoque persequere: si enim sedem in illa cepit, omnes bonas illius cogitationes per innatam malignitatem et immunditiam turbabit et inquinabit; Apostolus enim ait

nam per ea ipsa quamdam concili similitudinem obtinere aperte ostendit, per que cogitationes hinc inde excurrentes et accusantes inducit, Rom. ii, 15.

11. QUI DILIGIT CORDIS MUNDITIAM, PROPTER GRATIAM LABIORUM SUORUM ANICUM HABEBIT REGEM (1). — Quæres, quem vocetur hic cordis munditia, et quemnam gratia labiorum? Primo, Baynus, Cajetanus et Jansenius per cordis munditiam accipiunt cordis candorem et sinceritatem, per gratiam labiorum veracitatem: atramque enim adamant reges et principes, tum quia vicarii sunt Dei, qui est prima veritas, puritas et sinceritas; tum quia vere et sincere jus dicere, populum regere, et omnia Reipublicæ munia administrare debent; quare summe oderunt hypocrisis, dolosos, mendaces, fraudulentos, qui hanc veritatem adeo ipsis decorum, et ad bonum regimen necessariam offuscant, adimere vel pervertere conantur. Sensus ergo est, q. d. Qui diligit munditiam cordis, » id est candorem et sinceritatem, atque illi similem « gratiam labiorum, » id est sinceritati conformem veracitatem, a dolo, furo et fraude alienam, hic placebit regibus et principibus, ut eum habere amicum et familiare percipiant. Reges intellige probos et sapientes: nam improbi et insipientes amant sibi similes, præsertim eos qui sibi adulantur, esto mentiantur, fucum faciant, decipiant et illudant, uti Nero amabat Simonem magum et impostorem.

Secundo, noster Salazar per munditiam cordis accipit cor ab odio, malignitate et malitia purum, placidum, pacificum, quietis et concordie studiosum; per gratiam labiorum, gratiam dicendi, et conciliandi amorem, pacem, concordiam, ut hic versus annectatur et opponatur præcedenti de ejiendo derisore, q. d. « Qui diligit cordis munditiam, » etc., id est, si quis est sincero vir animo, verax, pacis et concordie studiosus, hunc certe aliis posthabitis sibi rex in amicum adlegere debet; si enim per omnia aptus est, ut ejus muneris functiones obeat. Itaque sicut illum alium derisorem quam longissime arcendum esse in superiori versus dixerat, ita hunc veracem et placidum hominem, quam proxime sibi adjungendum copulandumque docet hic Salomon. Cito subinde verba auctorum, quia nullus seipso melior est mentis suæ interpres: a qua non raro aberrant, qui illam suis verbis interpretantur.

Tertio, Beda, Hugo, Dionysius et alii per cordis munditiam accipiunt castitatem cordis; per gratiam labiorum, castitatem verborum, ob quam Christo, Regi regum, præ cæteris Apostolis dilectus fuit S. Joannes, et utramque in suis familiaribus adamant reges et principes, tum ne aulæ, vel etiam thori regalibus, pudicitiam suo seclere et

(1) Hebr. est, qui amat munditiam cordis, qui mentem pravis affectibus purgare studet, cujus labia sunt grata et gratiosa, ejus amicus rex est.

infamia commaculent; tum quia ubi est castitas a libidine, ibi est etiam castitas et puritas ab omni seclere, imo fidelitas, sinceritas, integritas; amor enim carnis sive libido ita potens est in homine, ut qui eam vicerit facile cætera vitia vincat, imo illa sine reliquis virtutibus, ac presertim sine ingenti amore vinci nequit. Unde S. Augustinus, lib. De S. Virginitate, docet charitatem velut ignem purgare et exurere omnes libidinis faeces, ideoque virginitatem puriorem et splendidiorem efficere. Hæc vero castitas cordis parit castitatem oris, ut non nisi honesta, verecunda, casta, gravis, justa, sancta proloquatur; que insignis est gratia, qua omnes, sed maxime reges et principes, sibi conciliat. Tritum est illud:

Os castum in verbis, a furto caudata palma,
Climata terrarum visere cuncta queunt.

« Antiquitus, ait Lyranus, reges non permittebant aliquem sibi assidere, nisi mundum et honestum. »

Quarto, R. Levi per munditiam cordis accipit sincero amore et charitatem, q. d. Cum quis sincero corde præstat, aliosque sincero amore prosequitur, hujusmodi benevolentia et charitas, quam in socios suos amicosque verbis suis prodit, in eos imperium ac potestatem obtinet, ut eorum rex esse videatur. Hæc ille qui verba per hypallagin invertit, q. d. Amicus erit regis, id est rex erit amicum.

Quinto, et plenissime, per munditiam cordis accipias omnia jam dicta, puta munditiam ab omni simulatione, duplicitate, mendacio, dolo, libidine, omnique alia pravitate et cupiditate: hæc enim est plena et perfecta cordis munditia. Sensus ergo est, q. d. Qui cor habet mundum ab omni vitio pravisque desideris, ac simul habet gratiam dicendi, qua auditorum benevolentiam sibi conciliat, hic amicebit sibi reges et principes. Duo ergo ad hanc amicitonem requirunt, scilicet primo, munditiam cordis; secundo, gratiam labiorum, qua amabiles et gratiosi apud auditores reddimur, juxta illud Psalm. XLV, 3: « Diffusa est gratia in labiis tuis; propterea benedixit te Deus in æternum. » Et Cant. 1, 2: « Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentule dilexerunt te. » Sic Judæi « mirabantur in verbis gratiæ, que procedebant de ore ipsius » (Christi), Luc. iv, 22. Et Isaias, cap. 1, 4: « Dominus, ait, dedit mihi linguam eruditam. »

Porro unum sine altero non sufficit, sed tum munditia cordis, quam gratia labiorum adit oportet. Unde ex Hebræo cum Tigurina veritas, rex amicus ejus qui munditiam cordis diligit et labiorum gratiam. Noster tamen verit, propter gratiam labiorum, quia Hebræi sæpe subaudiunt propter, ut significet munditiam cordis parere gratiam labiorum; hæc enim mundities cordis parit munditiam honestatemque verborum, que audientes demeretur, et in sui amorem rapit; cu-

nim simulacrum est cordis, et in verbis mundis velut in speculo resplendet mundities cordis, que omnibus, sed maxime regibus carissima est. Sicut ergo auri a scoria defæcati mundities, puritas et probitas tinnitu dignoscitur: sic mundities cordis ex tinnitu et sonitu verborum mundorum patescit et cernitur. Hos ergo amicos sibi diligit rex, tum quia talibus se suaque credere audeat, tum quia eos socios gubernationis assicere potest: eorum enim puritas et integritas in totum populum redundat; qualis enim gubernator, talis esse solet et populus - tum quia eorum mundities regi est decori et ornamento. Inde enim vulgus colligit regem purum habere cor ab omni vitio, utpote qui non nisi puros et mundicordes sibi amicos et socios asciscat. Impuri enim, si in amicitiam regis irrepant, eum dedecorant et infamant, quasi ipse eis similis sit et impurus; perinde ac si quis nummum adulterinum regis imagine insigniret, regem dedecoraret: imago enim regis nummis ab eo cusis additur, ut significet nummos esse legitimos; qui ergo adulterinis eandem addit, mentiit eos a rege cusos probatosque, velut legitimos, que ingens regi est injuria et infamia. Sicut ergo imago regis nummum verum purumque esse testatur: sic pariter regis gratia et amicitia viri puritatem et prestantiam suo testimonio commendat. Talis fuit Chusai, mundities studiosus, ideoque amicus regis Davidis, qui proinde fideliter a Davide rebellionem Absalonis depulit, II Reg. xv et xvi. Et Zabud, filius Nathan, amicus Salomonis, III Reg. iv, 3.

Significat ergo hæc gnome, ait Jansenius, eum qui amat integritatem animi, atque a furo et impietate liber est, si accedat etiam dicendi gratia, regi ac magnatibus placiturum. Aut significatur talem non posse non habere gratiam labiorum apud reges, hoc est, talium ut plurimum verba sermonesque grata esse, quod sincero animo dicantur, cum inopiorum et fucatorum blandiloquentia, etiam elegans et compta, sapientibus ingrata sit et odiosa, utpote per quam malum machinantur. Unde de Dario scribitur quod, cum malum punicum in manu teneret, dixerit se non optare majorem thesaurum ullum, quam ut tot haberet Zopyros, quot essent grana illius pomi: significans regibus nihil gratius esse debere fidis amicis.

Porro mundus corde et graciosus labiis non solum amicus est regis terre, sed et regis celestis, puta Dei, juxta illud Christi, Matth. v: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Ita R. Salomon: « Qui cordis, ait, et labiorum puritate præstat, amicum habet regem, id est Deum, qui et hunc amabit, et ut cæteris in amoribus sit curabit. Quocirca pro qui diligit, hebraice est אהב ohev, id est diligens, quod multi ad Deum referunt. Ita Chaldaeus: Diligit, inquit, Deus mundum corde, et in gratia labiorum suorum socius erit regis; Syrus, et amat labia sociorum regis; Valabius, amat (sup-

ple Dominus) eum qui puro est corde; propter gratiam labiorum suorum socius ejus (est ut) rex, id est, tanto amore prosequitur amicum suum, quanto, si rex esset, quem ne verbo quidem offendere vellet; Septuaginta, diligit Deus corda sancta (Aquila et Theodotion, munda; Symmachus, casta vel pura), et accepti sunt ei omnes inimiculi sui, vel qui tales sunt ut reprehensionem possint. Deinde quod sequitur de rege, ad sequentem versus rejicitur, hoc modo: Rex labiis pascit (legerunt רעה reah, id est pascit, pro רעה reah, id est amicus); oculi autem Domini custodiunt sensum, q. d. Regni robur magis consistit in regis prudentia, quam in potentia aut populi frequentia. Ita Auctor Catena Græcorum.

Denique Beda partim litteralem, partim mysticæ sic explicat: « Qui mundo corde recta predicat, inter illos annumerabitur, de quibus eisdem regi et conditori sæculorum Propheta dicebat: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus. Nam si quis gratiam labiorum recta predicando præmonstrat, cordis autem munditiam custodire dissimulat, nequaquam talis æterni regis amicitia frui posse putandus est. »

Ratio a priori est, quod Deus uti in essentia est spiritus purissimus et simplicissimus, carens omni compositione, etiam que sit duntaxat ex actu et potentia, ex genere et differentia, ex essentia et existentia, qualis est in Angelis: sic pariter purissimus est in intellectu et voluntate, ideoque remotissimus ab omni errore, duplicitate, simulatione, cupiditate, passione, impuritate; quare diligit Angelos, utpote puros spiritus, et ad suam puritatem præ cæteris creaturis accedentes. Item animas castas et puras, quia in his velut in terso limpidoque speculo resplendet divine puritatis et splendoris imago. Hæc ergo Dei simillima sunt; similitudo autem causat amorem et amicitiam, similis enim amat sibi similem. Hinc animæ castæ et pure sunt templum Dei, juxta illud II Cor. vi, 16: « Vos enim estis templum Dei, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus, » Levit. xxvi, 12. Unde ex Chaldeo et Valabo hoc loco sic veritas, et rationem jam recensitam invertas (Chaldea enim et Hebræa nomina, cum sint indeclinabilia, in quolibet casu verbi possunt): « Diligit Deum mundus corde, » etc. Talis ergo cum Harmonio dicit: « Malo mori quam solidari; » puritas enim mihi carior est vita. Puritas autem summa et increata est ipse Deus.

Hæc faciunt gnomo sapientum. Antonius in Melissa, parte II, cap. lxxxvi et lxxxvii, citat illud Basilii: « Primum beatissimum est, quod in corde nostro purum, quia radix est omnium corporis actionum cordis consilium. » Et illud Nazianzeni: « Non est pietas in vultus demissionis, sed in cogitationis puritate. » Et illud Clementis: « Non facinorum abstinentia fidem justificat,

omnes laboris et rei faciendae difficultates, etiam iniurias, ad vivum representant, exaggerant et agerant, quibus animus metu percellitur et laetitia exhorret. Unde S. Basilius, apud Antonium in *Morissa*, part. II, cap. xlii: « Oium, inquit, maleficia principium. Propria est haec ageritudo otiosi et desidiosi animi, ut vigilante corpore somnia videat. » Ibidem S. Chrysostomus: « Nihil, inquit, est tam facile, quod non vande grave et invisum magna pigritia reddat, nec quiddam tam laboriosum et difficile, quod studium et alacritas non facillimum efficiat. » Et Clemens: « Qui infirmi et imbecilles sunt, his vel quod mediocre est supra vires ipsorum videtur. » Et Philo: « Innumeri neglecta exercitacione robur etiam naturale evanescunt. Consuetudine et quiete confirmatum otium, insidiosum est. »

Haec sententia vera est in temporalibus, verior in spiritualibus. Tardi enim et pigri fingunt sibi pericula et onera quae nulla sunt, ac trepidant timore ubi non est timor. Jejunare, orare, cupiditatibus resistere, etc., carnales et pigri putant sibi esse intolerabile et impossibile. Unde Beda: « Leo, inquit, foris, in medio platearum occidendus sum, quod est aperte dicere: Et verba et opera virtutum, ubi ostendi foris ceperat, statim persecutio vel hominum, vel spirituum comitatur invidorum, nec valio in tentationibus resistere, sed in piis boni propositi vincor incerpis. » Sic et Auctor *Catena Graecorum*: « Qui, inquit, ad virtutem deses est, dicere solet: Leo est in via, hoc est, satius est vulgariter et incuriose vivere, quam periculum aliquod propter pietatem adire. Per leonem autem designatur diabolus: hic enim est qui virtutum vias obsidet; quin homicidarum quoque nomine demones haud inconcinne adumbrantur; » se paulo post: « Alter, piger dicit: Leo est in via, hoc est, demones pravique cogitationes impellimento mihi sunt, quo minus in Dei praeceptis progressus faciam. »

Rursum hanc gnomen adaptes tepidis pigrisque Clericis, Sacerdotibus et Religiosis, qui otiosi volunt nihilque agere, nec vacare contemplationi, nec actioni. Talis ergo reipsa dicit: Nolo sedere extra urbis frequentiam, in locum secretum, ut vacem contemplationi, quia tibi grassatur leo, id est diabolus, qui anachoretis et contemplantibus mille parat tentationes et laqueos; nolo pariter vacare actioni, nolo concionari, catechizare, audire confessiones, quia in his pericula sunt non perdam meipsum, et alienorum peccatorum reum me faciam, eaque in me transcribam; sed hi cogitent in otio et desidia sibi longe gravius imminere periculum a pardo et panthera, qui desidibus insidiatur, ut in eos insiliat, eosque laniet et devoret, puta ab Asmodeo et spiritu fornicationis, qui mille in otiosis suscitavit cupiditatum omnium desideria, et concupiscentias quae illos opprimunt et suffocant, uti Asmo-

deus suffocavit septem sponsoz Saram ob inertiam et libidinem, *Tobias* cap. iii, vers. 8.

Præclara S. Augustinus, serm. 63 *De Temp.*, loquens de sedulitate hospitalitatis, qua Abraham excepit Angelos, *Genes.* xviii: « Videte, ait, fratres, quam ferventi animo hospites debeatis excipere. Ecce ipse Abraham currit, uxor festinat, puer accelerat; nullus est piger in domo sapientis. » Idem, serm. 245: « Noli, ait, piger esse in opere, cuius mercedem desideras, etc.; transit labor, venit requies. » Labora ergo in tempore, ut quiescas et exultes in æternitate: « Non enim sunt condignæ passionem (pariter et actiones laboresque) huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis, » *Rom.* cap. viii, 18. Vive ergo, labora, patere, suda æternitati. Momentum est quod cruciat, æternum quod delectat et beat.

14. FOVEA PROFUNDA OS ALIENE: CUI IRATUS EST DOMINUS, INCIDIT IN EAM. — Hebraice, *fossa profunda os alienarum: cui succensit Dominus, cadet illic.* Sic et apud Symmachum et Theodotionem, *os alienarum*, scilicet mulierum, puta adulterarum et meretricum. Septuaginta tamen *os alienarum*, scilicet rerum, accipiunt pro ore impii, quod aliena a lege et Deo cruciat; unde vertunt; *fovea profunda os iniqui; qui autem odio habetur a Deo, incidit in eam.* Sic et R. Levi, qui sic explicat: Cum quis aliena pugnantique loquitur, quae nimirum veritati artisque fundamentis et principiis repugnant, id prorsus simile videtur profunda foveae, in quam qui decidit nullum habet admiuculum, quo inde exeat. « Cui iratus est, » Et iratus est Deus ei qui in hanc fossam corruit: nam subinde a recto tramite virtutumque culmine recedit, ita ut semper in periculo hoc instituto firmius obdurescat.

Verum alii passim per alienas accipiunt meretricem. Unde Vatablus, *os scortii profundus est hiatus, in quem cadet cui Dominus transcurrit.* Per os, accipe oscula, natus et eloquia, eorumque meretricia oris et vultus blandimenta, quibus meretrices quasi iunges viros ad se rapiunt et demerant. Sensus est, *q. d.* Os meretricis, quod osculis et verbis cantibusque amatoris, instar siveis juvenes et viros ad se allicit, est vorago profunda, juvenes virosque absorbens, instar Hecla, Vesuvii et Etnae. Sicut enim hi montes ignibus æstuantibus globos igneos ejaculantur, quibus omnia circumcirca inflammant et comburunt: sic os meretricis igne libidinis æstuantis amoris flammam faecesque ejaculatur, quibus omnes in sui concupiscentiam rapit et accendit. Rursum sicut Vesuvius propius ad os ejus accedentem Plinium secundum, tempore Vespasiani Imperatoris, ut causas tanti incendii investigaret, rapuit et absorbit: sic os meretricis juvenes ad se accedentes rapit et devorat, ut sirenes devorant socios Ulyssis, quos cantibus dulcisonis ad se illexerant et demerantur.

Fossa profunda per catachresin significat hinc

exitium et perniciem extremam, puta pauperiem, morbos, infamiam, mortem, ac tandem barathrum gehennae, in quae incidunt qui ad meretricem accedunt. Haec ergo fossa adeo profunda est, ut careat fundo, sitque intermina et aeterna. Itaque meretrix est gurgis patrimoniorum, vorago honorum omnium, abyssus gehennae, juxta illud cap. vii, 27: « Via inferi domus ejus, penetrans interiora mortis. »

Porro sicut Aetna non semper ignes vomit, sed prius eos intra se colligit et coarcat, ut stato tempore simul ingentes flammarum moles et quasi montes evibret: sic os meretricis studio subinde premit suos amores, ut collectos majori impetu suo tempore in accedentes ejaculetur, adeo ut his resistendo non sint. Os ergo meretricis est quasi os barathri, imo quasi vestibulum inferni, ut, si in os meretricis incidas, casurus sis in amores et trices meretricias, ex quibus nunquam te extricabis, ac tandem in barathrum inferni, ex quo per omnem æternitatem emergere non valebis. Ita Beda: « Fovea profunda, inquit, os aliene, etc.; qui enim verba vel oscula meretricis libenter amplectitur, quasi januam jam gehennalis pulsatis abyssis, citoque mergitur, si pene cautus non retrahit, si non membra reliqua a vicinia cohibet foveae penalis, in quam nullus omnino nisi filius ire illabitur. »

CUI IRATUS EST DOMINUS, INCIDIT IN EAM. — Hebraice est *וַיִּרַע זַמַּן*, quae vox notat ingentem iram, æstum et furorem, *q. d.* Cui vehementer irascitur Deus, sive qui est objectum indignationis divinae, et in quem ira fervet, ac furorem suum vibrat Deus, incidit in hanc meretricis fossam. Nonnulli haec verba per hypallagen accipiunt, *q. d.* « Cui iratus est Dominus, incidit in eam, » id est, qui in ipsam incidit, iram Dei in caput suum accersit: praecipua vero ruinae illius pars ea erit, ex ruina illa ac fovea nunquam emergere. Verum alii simpliciter haec accipiunt ut sonant, *q. d.* Incidere in meretricem est pena praecedentis peccati: tantum enim lapsam tamque perniciosum non solet permittere Deus, nisi illi cui ob praecedentia peccata vehementer irascitur.

Significat ergo Salomon quod, uti singularis est gratia Dei ab hac meretricia fovea preservari, quod paucis Deo dilectis contingit, ita peculiaris ejusdem vindictae esse in eam incidere. Hinc Theologi docent peccatum postrius esse penam prioris, ac Deum minus peccatum praecedens punire majori subsequenti, ut docet Magister Sententiarum in II, dist. xxiv, S. Augustinus, in *Psalm.* lviii, S. Gregorius, lib. xxvi *Moral.* cap. xii, et alii passim; quod Hebraei dicunt: *Transgressio trahit transgressionem.*

Porro peccata, ob quae Deus permittit homines incidere in meretricis amores inextricabiles, praecipue sunt duo: *primum* est haeresis et infidelitas, ob quam Deus permisit Philosophos in praeposteras incidere libidines, uti docet Paulus,

Rom. i. Sic hoc saeculo haeresim Calvini, Lutheri, Anabaptistarum vagis horrendisque libidibus puniri, quas inauditi morbi et laes Gallicae, alieque horribiles penae ac miseriae consequuntur, audimus et oculis conspicimus. *Secundum* est superbia: superbia enim congrua pena est luxuria, ut qui per superbiam se ad summam attolunt, per luxuriam in ima deturbentur. Unde S. Gregorius, lib. xxvi *Moral.* cap. xii, docet castitatis custodiam esse humilitatem, superbiae vero penam esse libidinem: « Sic sic elati justa fuerant retributione ferendi; ut, quia superbiendo se hominibus praeferebant, devotantur. Homo mentorum similitudinem devotantur. Homo quippe, cum in honore esset, non intellexit: quod comparatus est jumentis insipientibus; et similis factus est illis. » Et pluribus interjectis: « Hinc quippe per Oseam, cap. v, contra Israelitas dicitur: Spiritus fornicationum in medio eorum, et Dominum non cognoverunt; qui, ut ostendit quod causa libidinis ex culpa proruperit elationis, mox subdit dicens: Et respondebit arrogans Israel in faciem ejus. Et si diceret: Culpa, quae per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto respondit. » Unde sagaciter super spiritum non levatur. Habet quippe spiritus commissum sibi dominium carnis, si tamen sub Deo recognoscit iura legitime servituti. Nam si Auctorem stum superbiendo contemnit, iure et a subjecta carne prelium suscipit. Unde et ille primus inobediens, mox ut contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis invenit. Et quia Auctori suo esse subditus noluit, jus carnis subdite, quam regebat, amisit: ut in seipso videlicet inobedientiae suae confusio redundaret, et superatus discret quod elatus amississet. »

Tropologie, *fovea profunda* est os meretricis, id est os haeresis et heretici: hoc enim ab uno errore in alium, ab uno scelere in aliud prolabitur, aliosque secum trahit, itaque implicat, ut se extricare nequeat, quod profundius semper cadant, donec in abyssum inferni corruant; ab haeresi enim rarus ad fidei orthodoxam est regressus: pauci enim errorem agnoscent, poenitent et respiciunt. « Cui iratus est Dominus, incidit in eam, » quia haeresis nunquam primum est peccatum, sed pena praecedentis superbiae, injustitiae, vel luxuria. Summa enim ira est Dei, cum quem permittit in haeresim labi: quare gravia scelera praecedant oportet, quae tantam iram Dei provocent, ut in haereses barathrum eum prolabi sinat. Unde Septuaginta Vaticani hic aliam gnomen congrue subtexunt, quae non exstat in Hebraeo, Chaldaeo et Vulgata, nimirum haec: « Sunt viae male coram viro, et non dili-

yt reverti ab eis; avertere autem se oportet a via perversa et mala. » Scholia huic et aliam congruam atextant: « Sunt viæ per quas non est amandandum viro; impius autem vias mortis et perditionis diligit. »

Porro ingens est stultitia hominum, qui in hanc fossam et malorum voraginem non tantum incidunt, sed et ultra se injiciunt et insiliunt. Delirius fuit Empedocles philosophus, Pythagoræ discipulus, et Rhetoricæ inventor, qui, ut deus immortalis haberetur, in Ætnam insiliit; sed ferreæ ejus crepidæ ex camino per flammam rejectæ, rem patefecerunt. Unde Horatius, *De Artis Poetica*:

Empedocles in Ætnam insiliit, dens habere-tur.

Deus immortalis haberi
Dum caput Empedocles, ardentem fervidus Ætnam
Insiliit.

Idem, lib. I, *epist.* 42:

Empedocles, an Stertiniæ deliroet auomen.

Empedocles delirium imitantur, qui ultro in metreticos amores se precipitant.

15. STULTITIA COLLIGATA EST IN CORDE PUERI, ET VIRGA DISCIPLINE FUGABIT EAM. — Valabius, et *ferula castigatrix longe propellet eam ab illo*; Septuaginta Vaticani, *dementia pendet ex corde juvenis, virga autem et disciplina longe est ab eo*; Complutenses et Regii, *stultitia suspensa est in corde juvenis*, etc.; Syrus, *stultitia volare facit cor pueri, et virga disciplina longe est ab eo*; nimium pro ירדקתו ירחיקנהו in *hiphi*, id est *elongabit vel fugabit eam*, Septuaginta et Syrus alii punctis legerunt ירחיקתו *irachekna*, id est *elongabit se ab eo virga et disciplina*; Auctor *Calena Græc.* legit, *disciplina longe est ab ea*, scilicet a stultitia pueri, *q. d.* Stultitia colligata est in corde pueri, quamdiu ipsa manet incastigata: castigatio enim solvitur et tollitur: « colligata est, » id est adhaeret, annexa est, copulata est, perinde ac si fune alligata foret. Est catachresis (1).

Stultitia hæc est puerilis levitas, petulantia, ruditas, incogitantia, imprudentia, inesperienza, inconstantia, concupiscentia: hæc enim colligata, imo innata sunt puero: puer enim est quasi animal brutum, quod non ratione, sed sensu agit, omniaque que videt concupiscit. « Pueris et bestis, inquit Aristoteles, VI *Ethic.* cap. xiii, naturales insunt habitus, sed sine intellectu et mente, noxi esse apparent. » Quare sicut asinus, equus, mulus, virga vel baculo aereantur a suis cupiditibus, et recta aguntur dirigunturque quo sessor vel auriga voluerit: sic pariter puer arcetur a stultis suis cupidinibus, et agitur in viam rectam, ut vivat secundum dictamen legis et rectæ rationis, per virgam discipline, qua castigatur a patre,

(1) Sensus est: *Etiam* animo pueri stultitia sit concupiscentissima, si intus pueri visceribus inhaeret stultitia, tamen eam illic expellet virga castigatrix.

magistro vel pedagogo: pueri enim stulti et servi, quia rationem animumque habent debilem, hinc virgas timent magis quam enses et gladios: hinc stultitia proprie coereatur virgatione, ut patet in fatuis.

Te ergo colligata significat primo, fortem, nodosam et pertinacem herere in puero stultitiam et concupiscentiam; sed ita ut non sit insolubilis et inemendabilis, quin vero per virgam disciplinæ solvi tollique possit et debeat.

Secundo, naturam pueri ex se non esse stultam et pravam, sed sanam et bonam; stultitiam vero illi extrinsecus advenire, sicut ligamen extrinsecus advenit rei ligatæ, puta ex peccato Adæ: per hoc enim omnes pueri trahunt stultitiam, id est concupiscentiam et peccatum originale.

Tertio, pueros a stultitia se non posse expedire, quia ei colligati sunt, ac ligatam habent mentem per infantiam; quare stultitia hæc virga pelenda est. Pueri enim uti animalia rationem non capiunt, sed virgæ flagra sentiunt, itaque stultitiam abdicant.

Quarto, « stultitia, » id est concupiscentia, hic anthropopathos inducitur ut persona, v. g. ut ludicus genius, vel dæmonculus colligatus puero, eumque obsidens, occupans et ad ludicras actiones excitans, qui castigatioe fugandus est.

Quinto, hæc vocis significat concupiscentiam instar validi funis ligare filios Adæ per omnem vitam. Nam, ut ait Isaias, in cap. v, 18: « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vineolum plaustrum peccatum! » Et Salomon, *Proverb.* v, 22: « Iniquitates suas capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur. » Vide utrobique dieta.

Hugo censet stultitiam colligatam puero, sicut grana vel palea colligantur in sacco; aut potius sicut palea colligantur grano, quæ virga excutuntur et eventulantur, itaque granum manet purum et integrum. Cajelanus vero censet metellorum peti ab ebrietate, quæ ligat mentem ebrii, sed excutitur et discutitur verberibus et plagis. Puer enim, instar ebrii, sua cupiditate veluti ebrietate ligatam habet mentem et rationem; sed virga disciplinæ eam discutit, ut meas sit libera, et ratio evigilet. Alii censent tropum peti ab equis et asinis, qui fune alligantur presepio et pabulo: sic enim pueri fune stultitiæ et concupiscentiæ alligantur suis ludicris et epuediis.

Porro Septuaginta qui variant, *stultitia suspensa est ex corde pueri*, videntur alludere ad metas, quas veteres ex collo puerorum nobilium supra cor appendebant, quasi dicant: Stultitia instar bullæ, adhaeret cordi pueri nobilis vel libertini, quem scilicet parentes non castigant, sed sinunt agere quod lubet. Unde subdunt, *virga autem et disciplina longe est ab eo, q. d.* Causa stultitiæ pueri libertini est absentia virgæ, quod scilicet parentes nimis ei indulgentes virgæ parent, itaque sinant eum in stultitia manere, in disique magis stul-

Concupiscentiam colligata. Prius. Secundo.

tescere, ac suis affectionibus puerilibus libere incubare.

Simili modo stultitia, id est concupiscentia, colligata est in corde cujuslibet hominis, qui puer, id est, filius est Adæ, ideoque plenus ignorantia et concupiscentia: quare hæc illi adimenda est per virgam, tum abnegationis et mortificationis propriæ, tum castigationis et directionis alienæ, quam scilicet et præstat Superior, vel socius et amicus. Concupiscentia enim similis est puero, et ex viris facit pueros ob analogias, quas ex Thoma recensui *Ecclesi.* xxx, 8.

Porro, Syrus verit, *stultitia volare facit cor pueri*. Volatica enim est mens pueri, et nunc hæc, nunc illic avolat, dum nunc hoc concupiscit, nunc istud; dum inquieta nusquam sistit, sed nunc hoc cogitat et vult, nunc istud; nunc huc fertur, nunc alio et alio, instar aviculæ: quæ nunc huc, nunc illic avolat: sic enim pulli avium, dum e loco avolant, nusquam quiescunt, sed ex uno ramo in alium et alium assidue devolant; discunt enim volare, et volaturiunt. Similiter volat mens et phantasia pueri, donec virga discipline cohibeatur et frenetur, libroque et scholæ similive rei alligetur et astringatur.

Denique notandum, ait Jansenius, quod dicat *virga disciplina*, significans moderatam castigationem pueris adhibendam, non virgam iræ et severitæ, hoc est, castigandos eos non tam ad puniendum, quam ad emendandum. Virga iræ impis debetur, qui scientes peccant; *virga disciplina* pueris, qui ex ignorantia peccant et insecta. Hæc virga non fugat stultitiam ab impis, cum in profundum peccatorum venerint: fugat a pueris qui timore pene ad virtutes sunt formandi. Quantum enim hominum cura valeat ad corruptæ naturæ mutationem et correctionem ostendit D. Basilium, *homil. 3 Hærem.*, ex cura agricolarum, qua fructus ferri et silvestres emolliuntur, et ad utilitatem humanam transmutantur.

Salomonem de more secutus Siraides, *Ecclesi.* xxx, 1: « Qui diligit filium suum, inquit, assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo. » Et vers. 8: « Equus indomitus evadit durus, et filius remisus evadet præceps. Lacta filium, et paventem te faciet, » etc. Vide ibi dieta.

Concupiscentiam colligata. Prius.

Salomoni et Siraides aspiulantur cæteri sapientes. Antonius in *Melissa*, part. II, cap. xx, citat S. Basilium dicentem: « Juventutis naturale vitium est, ut propter levitatem consilii ea se habere jam arbitrentur, quæ spe concupierunt, ideoque inflantur: quia præ stultitia speratis se frui putant quasi presentibus. Juventus est levis, et ad improbitatem proclivis: cupiditas effrenata, belluorum ira, temeritas, injuria, superbia, inflationes, magnique spiritus congenita et coacta malo juventutis sunt: invideat adversus rem excellentem, suspiciones de familiaribus, denique malorum omnium examen juventuti commixtum et copulatum est. Mobilissima est juvenutis; diversis enim

perturbationum fluctibus agitatur. Egot ergo ructore, qui ad portum recta deducatur; » et S. Nazianzenum dicentem: « Juventus est æstus temporis; » et S. Chrysostomum: « Ira et cupiditatis facilius juvenes ducuntur et vineuntur; quare majorem custodiam requirunt et fronom durius; » et Philonem: « Juvenis summam potestatem adeoptu cupiditatibus utens effrenatis, malum est inceptuagnabile. » Apud Spartanos si puer a magistro, vel ab alio ob delictum castigatus querelam ad patrem detulisset, turpe erat patri, si hæc audito non iterum filium castigasset. Siqui lem ex instituto majorum hanc habeant filiorum curam, æque ac hæc de se mutuo fiduciam, ut crederent neminem esse qui ejuisquam liberis, quos quisque pro suis habeat, quidquam imperaret inhonestum. Ita Plutarchus in *Apopth. Læcon*. Vide Aristotelem, lib. VIII *Politie*. cap. i et seq., præsertim cap. v, ubi docet pueros docendos esse musicam, ut per eam quasi disciplinam mores suos harmonice componant: « Cum vero contigerit, inquit, musicam esse delectabilem, virtutem autem esse circa letandum recte, et amare et odisse, oportet perfectæ addiscere et assuetari ad nullam rem adeo, ut ad judicandum recte, et ad gaudentium mansuetis moribus et laudabilibus operibus. » Quod efficit harmonia musica, quæ a terrenis voluptatibus ad se rapit aures mentemque pueri, eamque modulando quasi contemperat et componit, sicut David citharam pulsando et modulando contemperabat et sedabat perturbationes Saulis, I *Reg.* xvi, 23.

16. QUI CALUMNIATUR PAUPEREM, UT AUZEAT DIVITIAS SUAS, DABIT IPSE DITIORI ET EGEBIT. — « Calumniatur, » id est per calumnias expilat, spoliatur, defraudat; hebreum enim פוּקֵד אֶסֶה significat calumniari, opprimere, defraudare bona aliena per sophisticas artes et lites occupare quod Græci dicunt *κατακτάω*, sive id fiat mercedem promissam negando, sive rem alterius injuste detinendo, vel invadendo, sive quomodolibet decipiendo, et pure suo spoliando, vel re debita privando. Qui quidpiam horum facit, dicitur Syeophanta: de cujus vocis vi et etymo plura dicam cap. xxviii, vers. 16. Unde Pagninus verit, *qui vi onfert a paupere ut auget sua*; Valabius, *qui per injuriam et violentiam opprimat pauperem, ut discent ipse*. Hebræa ergo ad verbum sic habent, *qui defraudat pauperem ad multiplicandum, dans diviti certe ad defectum*; quæ verba generalia, illigata et illirricata varie necl, ligari, luvitari, et ad varios sensus particulares trahi possunt. Unde

Primo, Chaldeus verit, *qui calumniatur pauperem, multiplicat sibi malum*: et qui dat diviti, egestas erit ei, ut sententia sit bimembris duoque significet: primo, eum qui expilat pauperem, accumulare sibi mala, id est damna rerum et fortunarum suarum; secundo, eum qui sua dat divit se retributionis, ad egestatem redigendum, ut civitas superbi avari ei ingrati sece omnia reep-

Pueri discunt musicam ut mores componant.